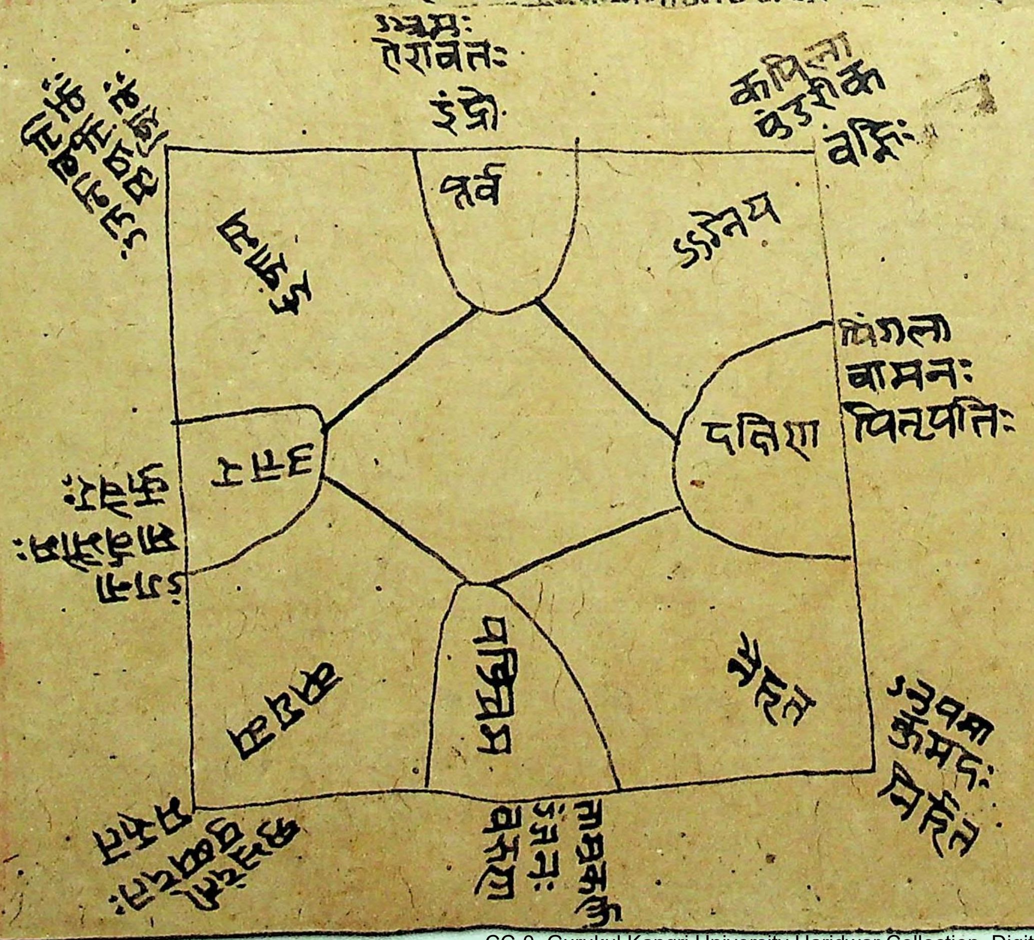
- Title – लिंगानुशासनम् , स्वर्गादि काण्ड
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages – 26
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – यस्यज्ञानदयासिंधोरगाधस्यानघागुणाः। सेव्यतामक्षयोधीराः सश्रियेचामृताय च।
- End – तद्वीप्रमीलाभ्रूकुटिर्भ्रुकुटिर्भृकुटिः स्त्रियां। अदृष्टिः स्यादसौम्ये कृष्णासंसिद्धिप्रकृती
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - शब्दकोष
- Revisor -
- Author - अज्ञात

1. Remarks- अपूर्ण

१

॥ स्वस्ति श्री गणेशाय नमः ॥ यस्य ज्ञानदयासिंधोरगाधस्यानघा गुणाः ॥ सेव्यतामक्षयो धीरा
:स श्रिये चामृताय च ॥ १ ॥ समाहृत्यान्यतंत्राणि संक्षिप्तैः प्रतिसंस्कृतैः ॥ संपूर्णमुच्यते
वर्गैर्नामलिंगानुशासनं ॥ २ ॥ प्रायशो रूपभेदेन साहचर्याच्च कुत्रचित् ॥ स्त्रीपुंनपुंस
कं ज्ञेयं तद्विशेषविधेः क्वचित् ॥ ३ ॥ भेदाख्यानाय न द्वंद्वो नैकशेषो न संकरः ॥ कृतोऽत्र भिन्न
लिंगानामनुक्तानां क्रमादृते ॥ ४ ॥ त्रिलिंग्यां त्रिष्विति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ॥ निषिद्ध

ऐरावतः
इंद्रो
कपिला
पुंडरीक
वह्निः
पूर्व
आग्नेय
पिंगला
वामनः
पितृपतिः
दक्षिण
नैरृत
कुमुदः
निरृत
पश्चिम
वायव्य
उत्तर
ईशान

३

२

आदित्या द्वादश प्रोक्ता विश्वेदेवास्त्रयोदश ॥ वसवश्चाष्ट संख्याताः षट्त्रिंशत्तुषिता मताः ॥ आभास्वराश्चतुःषष्टि
र्वाताः पंचाशदूनकाः ॥ महाराजिकनामानो द्वे शते विंशतिस्तथा साध्या द्वादश विख्याता रुद्राश्चैकादश
स्मृताः ॥ नव पूर्व्येकं गणदेवताः ॥

आदित्यविश्ववसवस्तुषिताभास्वरानिलाः ॥ महाराजिकसाध्याश्च रुद्राश्च गणदेवताः ॥ विद्या

देवयोनि

विद्याधरमपस्मा गूहति निधिं रक्षति निधिं अस्य यक्षः इति सिद्धः विधुरसंराधौः

दैत्यनाम

धरोऽप्सरो यक्षरक्षोगन्धर्वकिन्नराः ॥ पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनयः ॥ असु

स्थानि दिति दैत्या इति

यक्ता
तथा ख्यातिः निधिं रक्षति
यक्षस्य गुह्यकसंज्ञकाः इति

दनोर्जाता इति इन्द्रस्य वैरिणः शुक्रस्य शिष्याः दितेः सुताः इति देवानां पूर्वाः सुरद्विषो बुद्धनाम

सर्वं जानातीति

रा दैत्यदैतेयदनुजेन्द्रारिदानवाः ॥ शुक्रशिष्या दितिसुताः पूर्वदेवाः सुरद्विषः ॥ सर्वज्ञः

समंतभद्रस्य मारं कामं जयतीति लोकं जयतीति जिनः

धर्मस्य बुद्धिः बुद्धः

सुगतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः ॥ समंतभद्रो भगवान् मारजिल्लोकजिज्जिनः ॥ षडभि

शोभनं गतं ज्ञानमस्य
वै गत्यर्था ज्ञानार्थाः इति
सुगतः

जिनवत्यनुप्राप्तिः मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्तीति

य

ज्ञो दशबलोऽद्वयवादी विनायकः ॥ मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तु यः ॥ सशा

मन्यते मुनिः

दश बलानि स्थितिः दानं प्रीतिः
तु मं वीर्यं ध्यानं प्रज्ञा बलानि
उपाय प्रणिधि ज्ञानं दश
बुद्धि बलानि

लिंगंशेषार्थंत्वंताथादिनपूर्वभाक् ॥५॥ स्वरव्ययंस्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः

त्रितीयंविष्टपंत्रिविष्टपं२ सुरलोकोद्योदिवौद्वेस्त्रियांक्लीवेत्रिविष्टपं ॥६॥ अमरानिर्जरादेवास्त्रिदशाविबु

धाःसुराःसुपर्वाणःसुमनसस्त्रिदिवेशादिवौकसः ॥७॥ आदितेयादिविषदोले

खाअदितिनंदनाः ॥ आदित्याऋभवोस्वप्नाअमर्त्याअमृतांधसः ॥८॥ बर्हिर्मुखा

ःक्रतुभुजोगीर्वाणादानवारयः ॥ वृंदारकादैवतानिपुंसिवादेवतास्त्रियां ॥९॥ आदि

देवसंघाः

बलिनापूजादिनां विद्या ध्वंसितुं शीलमस्य
तिरः॥ = बाबलिमसुरं ध्वंसितुं शीलमस्येति = २

इंद्रस्यावरजातः

उपेंद्र इंद्रावरजश्चक्रपाणिश्चतुर्भुजः ॥ पद्मनाभो मधुरिपुर्वासुदेवस्त्रिविक्रमः ॥२०॥

देवकीनंदनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषोत्तमः ॥ वनमाली बलिध्वंसी कंसारातिरधोक्षजः ॥

कैटभमसुरं जितवान् ३ विश्वान्यसुरानिति विष्णुः

२१॥ विश्वंभरः कैटभजिद्विधुः श्रीवत्सलांछनः ॥ पुराणपुरुषो यज्ञपुरुषो नरकांतकः

तो वसुदेवस्य नामानि

२२॥ जलशायी विश्वरूपो मुकुंदो मुरमर्दनः ॥ वसुदेवोऽस्य जनकः स एवानकदुंदुभिः

बलभद्रनाम प्रलंबं हतवान् = अच्युतस्याग्रजः रेवत्यारमणः रमंते स्मिन् योगिन इति हलमायुधमस्य

२३॥ बलभद्रः प्रलंबघ्नो बलदेवोऽच्युताग्रजः ॥ रेवतीरमणो रामः कामपालो हलायु

बलेन भद्रं श्रेष्ठं बलेन दीव्यती ति = कामान् पालयतीति =

6

ब्रह्मनाम

क्यसिंहः सर्वार्थसिद्धः शौद्धोदनिश्च सः। गौतमश्चार्कबंधुश्च मायादेवीसुतश्च सः ॥१५॥ ब्र

ह्मात्मभूः सुरज्येष्ठः परमेष्ठी पितामहः। हिरण्यगर्भो लोकेशः स्वयंभूश्चतुराननः ॥१६॥ धा

ताब्जयोनिर्द्रुहिणो विरंचिः कमलासनः। स्रष्टा प्रजापतिर्वेधा विधाता विश्वसृग्विधिः ॥१७॥

विष्णुनाम

विष्णुर्नारायणः कृष्णो वैकुंठो विष्टरश्रवाः। दामोदरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः ॥१८॥

दैत्यारिः पुंडरीकाक्षो गोविंदो गरुडध्वजः। पीतांबरोऽच्युतः शार्ङ्गी विष्वक्सेनो जनार्दनः ॥१९॥

४

शोभनं दर्शनं यस्य सुदर्शन इत्यपि तेन॥ कौ पृथिव्यां मोदं कौमोदकी विष्णुः तस्येयं॥ नंदको हरिखड्गो कुन्तलपानं के॥ कुं भूमिं स्तुभ्नाति कुस्तुभो विष्णुः तस्यायं कौस्तुभः॥

जन्यश्च कंसदर्शनः॥ कौमोदकी गदा खड्गो नंदकः॥ कौस्तुभो मणिः॥ चापं शार्ङ्गं॥ पटः पीतः

गरुडनाम गरुड्भिः उपेतः विनतायाः अपत्यं खगानामीशः नागानामंतकः विष्णो रथश्च

गरुतः पक्षाः संत्यस्य २ श्रीवत्सांकस्तथा हरिः गरुत्मान् गरुडस्तार्क्ष्यो वैनतेयः खगेश्वरः॥ नागांतको विष्णुरथः तार्क्ष्यस्य कश्यपस्यापत्यं २

शोभनः पर्णो यस्य पन्नगानश्नातीति शिवनाम शं सुखं भवत्यस्मादिति ईष्टे इति ईशः पशूनां पतिः शिवमस्यास्ति शूलमस्यास्ति महांश्चासावीश्वरः ईशितुं शीलम् शं करोतीति

पन्नगोजीवनाशनः ३ सुपर्णः पन्नगाशनः॥ ३०॥ शंभुरीशः पशुपतिः शिवः शूली महेश्वरः ईश्वरः शर्व ईशानः शंक

चंद्रः शेखरे यस्य सः खंडपतीति खंडः खंडः परशुरस्य गिरौ शेते गिरीशः मृडतीति मृत्युं जयतीति कृत्तिर्वासो यस्य

रश्चन्द्रशेखरः॥ ३१॥ भूतेशः खंडपरशुर्गिरीशो गिरिशो मृडः मृत्युंजयः कृत्तिवासाः पिनाकी प्रम

उच्यते इत्युग्रः उच्चः समर्गो यस्य शितिः कालो कंठे यस्य वामं प्रतिदुष्टं नाम देवः इति वा मं वामश्चासौ देवश्चेति

थाधिपः॥ ३२॥ उग्रः कपर्दी श्रीकंठः शितिकंठः कपालभृत् वामदेवो महादेवो विरूपाक्षस्त्रि विविधानि रविचंद्राग्निरूपाणि अक्षीणि यस्य इति

महांश्चासौ देवश्च महान्देवो यस्मादिति रूपाक्षी प्राप्तस्य इति वा

५

मदयतीति २ मनसो जातः २ दर्पयतीति दर्पकः

मुशलमस्यास्तीति सीरपाणावस्य कामपालेन २

नीलमंबरमस्य रोहिण्या पत्यं तालोंके यस्य संकर्षतीति कालिंद्या भेदनः

धः ॥२४॥ नीलांबरो रौहिणेयस्तालांको मुशली हली ॥ संकर्षणः सीरपाणिः कालिंदीभेद

कामदेवनाम मारयतीति प्रकृष्टं द्युम्नं बलमस्य कुत्सितो दर्पो नास्ति अंगं नामस्य

नो बलः ॥२५॥ मदनो मन्मथो मारः प्रद्युम्नो मीनकेतनः ॥ कंदर्पो दर्पकोऽनंगः कामः पंचश

शंबरस्यारिः मनसि जायते कुसुमानि इषवो यस्य नास्त्यन्यः पुष्पाणि धनुरस्य रतेः पतिः मकरो ध्वजो यस्य

रः स्मरः ॥२६॥ शंबरारिर्मनसिजः कुसुमेषुरनन्यजः ॥ पुष्पधन्वा रतिपतिर्मकरध्वज

आत्मनः भवतीति कंदर्पस्य पुत्रनाम २ अनिरुद्धः उषायाः पतिः २ लक्ष्मीनाम पद्मालयोऽस्याः पद्मानि सन्त्यस्याः

आत्मभूः ॥२७॥ ब्रह्मसूर्विश्वकेतुः स्यादनिरुद्ध उषापतिः ॥ लक्ष्मीः पद्मालया पद्मा क

मला श्रीर्हरिप्रिया इंदिरा लोकमाता मा क्षीरोदतनया रमा ॥ शंखो लक्ष्मीपतेः पांच

२८ विश्वस्मिन्केतुरस्येति २

बलमस्यास्तीति २

पंचशराः उन्मादन तापन शोषण स्तंभन संमोहनरूपा कामस्य पंच बाणाः प्रकीर्तिताः ब्रह्म तपः ब्रह्मा तं ब्राह्मणं लयतीति सूतेः २

मीनध्वजो जलचरो मत्स्य नामः मीनः मकरो केतनं ध्वजो यस्य

लक्ष्मीपतिः पद्मं नीलं

पंचजनदैत्यभेदभवः पांचजन्यः १

8

५

णाकाम्यमीशित्वंवशित्वंचाष्टभूतयः ३९ विभूतिर्भूतिरैश्वर्यमणिमादिकमष्टधा ॥

उमाकात्यायिनीगौरीकालीहैमवतीश्वरी ४० शिवाभवानीरुद्राणीशर्वाणीसर्वमंग

ला अपर्णापार्वतीदुर्गामृडानीचंडिकांबिका ४१ विनायकोविघ्नराजद्वैमातु

रगणाधिपाः अप्येकदंतहेरंबलंबोदरगजाननाः ४२ कार्त्तिकेयोमहासेनःशर कृत्तिकानामपत्यं

जन्माषडाननः पार्वतीनंदनःस्कंदःसेनानीरग्निभूर्गुहः ४३ बाहुलेयस्तारक तारकंजयतीति

त्रिषु लोकेषु त्रिषु लोकेषु वेदेषु लोचनं ज्ञानमस्येति वा
त्रयो वेदाः लोचनानि यस्येति वा
त्रिलोचनानि यस्येति

कृशानो रेतो यस्य

धूः भारभूता जटिर्यस्य

भजंति ते कामाद् योनेन

स्मरं हरती

हरति हरः ति

भीत्याः विभेति

यस्य

लोचनः ३४ कृशानुरेताः सर्वज्ञो धूर्जटिर्नीललोहितः हरः स्मरहरो भर्गस्त्र्यंबक

क्रतुं ध्वंसयतीति वृषो ध्वजोऽस्य व्योम्नि केशा यस्य बिभेत्यस्मादिति

स्त्रिपुरांतकः ३५ गंगाधरोंधकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्वजः व्योमकेशो भवो भीमः स्था भवति अस्मात् इति भवः

तिष्ठती

ति

शिवधनुषनाम शिव गणानामानि

णू रुद्र उमापतिः ३६ कपर्दोस्य जटाजूटः पिनाको जगवं धनुः प्रमथाः स्युः पारि परिषदि साधवः इति

मानपूजा यासम् यंते पूज्यंते

लोकमात्रत्वादिति मातरः

षदा ब्राह्मीत्याद्यास्तु मातरः ३७ ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा वाराही

च तथेंद्राणी चामुंडा सप्त मातरः ३८ अणिमा लघिमा चैव गरिमा महिमा तथा प्राप्तिः

10

६

पुलोमजा शचींद्राणी नगरीत्वमरावती हय उच्चैःश्रवाः सूतो मातलिर्नंदनंवनं ४९

स्यात्प्रासादो वैजयंतो जयंतः पाकशासनिः ऐरावतो भ्रमातंगैरावणाभ्रमुवल्लभाः ५०

ह्रादिनी वज्रमस्त्री स्यात्कुलिशं भिदुरं पविः शतकोटिः स्वरुः शंबो दंभोलिरशनि

र्द्वयोः ५१ व्योमयानं विमानोऽस्त्री नारदाद्याः सुरर्षयः स्यात्सुधर्मा देवसभा पीयू

षममृतं सुधा ५२ मंदाकिनी वियद्गंगा स्वर्नदी सुरदीर्घिका मेरुः सुमेरुर्हेमाद्रिर

आकाशगंगायाः

12

कुमारः कौ जायते कुत्सितो मारो यस्य
स्वामिकार्तिको मारयतीति दुष्टान् ॥ १

विशाखस्य यां जातः षण्णां मातॄणामपत्यं शक्तिं धरतीति कौ रुयति क्रौंचपर्वतस्य दारुणः द्वि दारुणो

विशाखः शिखिवाहनः ॥ षाण्मातुरः शक्तिधरः कुमारः क्रौंचदारुणः ४४ इंद्रो मरु मरुतः संत्यस्य १

त्वान्मघवा विडौजाः पाकशासनः ॥ वृद्धश्रवाः सुनासीरः पुरुहूतः पुरंदरः ४५ जिष्णु

र्लेखर्षभः शक्रः शतमन्युर्दिवस्पतिः ॥ सुत्रामा गोत्रभिद्वज्री वासवो वृत्रहा वृषा ४६ वास्तो वसवो देवा अस्य संतीति

ष्पतिः सुरपतिर्बलारातिः शचीपतिः ॥ जंभभेदी हरिहयः स्वाराण्नमुचिसूदनः ४७ नमुचेर्दैत्यस्य सूदनः २

संक्रंदनो दुश्च्यवनस्तुराषाण्मेघवाहनः ॥ आखंडलः सहस्राक्षऋभुक्षास्तस्य तु प्रिया ४८

यु

३

तन्वात्मकृश०यानीतिवा:
कृपीट: पानीरस्येति० कृशो० गिनिर्बु लात: … नतुस्मस्वस्य न पाति … कृष्णोवर्त्मास्य

13

होत्रो धनंजयः कृपीटयोनिर्ज्वलनो जातवेदास्तनूनपात् ५८ बर्हिः शुष्मा कृष्णव

बर्हि: … कृष्णवर्त्मेति …

त्मा शोचिष्केश उषर्बुधः आश्रयाशो बृहद्भानुः कृशानुः पावकोनलः ५९ रोहिताश्वो

उष: प्रभाते बुध्यते …

वायुसखः शिखावानाशुशुक्षणिः हिरण्यरेता हुतभुग्दहनो हव्यवाहनः ६० स

वडवानलमहाग्नि

प्तार्चिर्दमुनाः शुक्रश्चित्रभानुर्विभावसुः शुचिरप्पित्तमौर्वस्तु वाडवो वडवानलः

कालीकराली मनोजवा सुलोहिता सुधूम्रवर्णा स्फुलिंगिनी विश्वरुची मारयाइति सप्तजिह्वा

अग्निशिखा … अग्निकणाः

६१ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखा स्त्रियां त्रिषु स्फुलिंगोग्निकणः

दीप्तोतिहति
वह्निर्गनो

त्वमानुः सुराज्जयः पंचैते देवतरवो मंदारः पारिजातकः संतानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा
हरिचंदनं ॥ ५४ सनत्कुमारो वैधात्रः स्वर्वैद्यावश्विनीसुतौ ॥ नासत्यावश्विनौ दस्रा
वाश्विनेयौ च तावुभौ ॥ ५५ घृताचीमेनकारंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ॥ सुकेशी मं
जुघोषाद्याः कथ्यंतेऽप्सरसो बुधैः ॥ ५६ स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशीमु
खाः ॥ हाहा हूहूश्चैवमाद्या गंधर्वास्त्रिदिवौकसां ॥ ५७ अग्निर्वैश्वानरो वह्निर्वीति

गंधवहोगंधवाहानिलाशुगाः ६७ समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः नभस्वद्वात

पवनपवमानप्रभंजनाः ६८ प्रकंपनोमहावातोझंझावायुःसवृष्टिकः प्राणोपानःसमा

उ

नश्चोदानव्यानौचवायवः ६९ हृदिप्राणोगुदेपानःसमानोनाभिसंस्थितः उदानः

वायवः नामुसाघ्रचलना

कंठदेशेस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ७० शरीरस्थाइमेरंहस्तरसीतुरयस्यदः जवोथशी

साघ्रनाम नरंतर

घ्रंत्वरितंलघुक्षिप्रमरंद्रुतं ७१ सत्वरंचपलंतूर्णमविलंबितमाशुच संततेनारता

सातत्यं
नैरंतर्यं

संतपः संज्वरः समौ ॥ ६२ धर्मराजः पितृपतिः समवर्त्ती परेतराट् कृतांतो यमुनाभ्राता श

मनो यमराट् यमः ॥ ६३ कालो दंडधरः श्राद्धदेवो विवस्वतोंतकः प्रेताधिपः पाशहस्तः

कीनाशो मस्तुरर्कजः ॥ ६४ राक्षसः कौणपः क्रव्यात् क्रव्यादोस्रप आशरः रात्रिंचरो रात्रि

चरः कर्बुरो निकषात्मजः ॥ ६५ यातुधानः पुण्यजनो नैर्ऋतो यातुराक्षसी ॥ प्रचेता वरु

णः पाशी यादसांपतिरप्पतिः ॥ ६६ श्वसनः स्पर्शनो वायुर्मातरिश्वा सदागतिः पृषदश्वो

चत्वारि सामान्यकिन्नरस्य

कूबरः कैलाशः स्थानमल्लिका पूर्विमानं तु पुष्पकं ७७ स्यात्किन्नरः किंपुरुषस्तुरंगव

सामान्यनिधिनाम

दनोमयुः निधिर्नाशेवधिर्भेदाः पद्मशंखादयो निधेः ७८ महापद्मश्च पद्मश्च शंखो

निधिनाम

मकरकच्छपौ मुकुंदकुंदनीलाश्च खर्वश्च निधयो नव ७९ ॥ इति स्वर्गवर्गः ॥ द्योदिवौ

द्वे स्त्रियामभ्रं व्योम पुष्करमंबरं नभोंतरिक्षं गगनमनंतं सुरवर्त्म खं १ वियद्विष्णुप

दं वा तु पुंस्याकाशविहायसी विहायसोपि नाकोपि द्युरपि स्यात्तदव्ययं २ तारापथोंत्य

द्यौः स्त्री स्वर्गे च गगने दिवं क्ली बेन यो स्त्वजमितिमेदिनी

एतेन व निधिभेदाः [illegible] दं: तो यः मार्कंडेयपुराणे तु खर्वं इति [illegible]

सततानिशयोरव्ययत्वं सततं क्रियाविशेषणं अनिशं क्रियाविशेषणं नित्यं पौनःपुन्ये मिति विशावत् =

त्त्रपुंसकेगुणक्रियाविशेषणत्वात् द्रव्यवृत्तित्वे सति शीघ्राद्याः नपुंसके यथा शीघ्रं कृत्वा ... सत्वगामित्वे त्रिलिंगा यथा शीघ्रा शीघ्री शीघ्रः शीघ्रं कुलमिति =

18

गतिशयनाम

श्रांतसंतताविरतानिशं ७२ नित्यानवरताजस्रमप्यथातिशयो भरः अतिवेलभृशा

तीक्ष्णनाम — दृढनाम

त्यर्थातिमात्रोद्गाढनिर्भरं ७३ तीव्रैकांतनितांतानि गाढबाढदृढानि च क्लीवे शी

गुणक्रियावाचकत्वे पुंसि शीघ्रं गच्छति पुमान् इत्यादिवत् =

द्रव्य — शीघ्रः पुमान् ... — कुबेरनाम

घ्राद्यसत्वे स्यात् त्रिष्वेषां सत्वगामि यत् कुबेरस्त्र्यंबकसखो यक्षराट् गुह्यकेश्वरः

विश्रवसोऽपत्यं

मनुष्यधर्मा धनदो राजराजो धनाधिपः ७५ किन्नरेशो वैश्रवणः पौलस्त्यो नरवाह

अस्य बाग

नः यक्षैकपिंगैलविलश्रीदपुण्यजनेश्वराः ७६ अस्योद्यानं चैत्ररथं पुत्रस्तु नल

२:

दे

दे॰प्राग्नेयादिकोणस्य

नैऋताना क दिशः स्युः १

दे॰प्रे॰

दिग्विदिग्मंडलमध्ये अपान्तरालं अन्तराभिर्विदिक् मंडलम्
देशापरिमितस्य समूहमात्रे मुख्यं मंडलाकारे वस्तुनि स्यात् मंडलं चादशाद
जके चं[illegible] चवि वे चेक दव के चेत्तिविमस्यु:२ स्यात्

क्लीवाव्ययं इति पदं अपदि
शमित्यस्य अव्ययीभावप्रदर्शनपरं

क्रमात् ताम्रकर्णी शुभ्रदंती चांगना चांजनावती ४ क्लीबेव्ययं त्वपदिशं दिशोर्मध्ये विदि

द्वे विदिषः नाम — द्वे मंडलनाम — मेघनाम

क् स्त्रियां अभ्यंतरं त्वंतरालं चक्रवालं तु मंडलं ५ अभ्रं मेघो वारिवाहः स्तनयित्नुर्बलाहकः ६

कः धाराधरो जलधरस्तडित्वान्वारिदोंबुभृत् ६ घनजीमूतमुदिरजलमुग्धूमयोन

द्वे मेघमालायाः — मेघगर्जिनाम

यः कादंबिनी मेघमाला त्रिषु मेघभवेभ्रियं ७ स्तनितं गर्जितं मेघनिर्घोषे रसितादि च

विद्युन्नाम

शंपा शतह्रदा ह्रादिन्यैरावत्यः क्षणप्रभा ८ तडित्सौदामिनी विद्युच्चंचला चपलापि च

शतं ह्रदा स्वव्यक्ता
शब्दा यस्याः सा १

क्लीवाव्ययं इति पदं अप
दिशमित्यस्य अव्ययी
भावप्रदर्शनपरं १

नाइमध्येनदिशादीनां
स्त्रीत्वंसूचितं २

20

तरिक्षंमेघस्यानंमहाविलं॥ द्यावापृथिव्यौरोदस्यौरोदसीकुहरंमतं ३ ॥इतिव्योमवर्गः॥

दिशःनाम — पूर्वदक्षिणपश्चिमानांक्र मेणैकैकं

दिशस्तुककुभःकाष्ठाआशाश्चहरितश्चताः॥ प्राच्यवाचीप्रतीच्यस्ताःपूर्वदक्षिणपश्चि

दिशीतपन्नव — दिशांपतिनाम

माः उत्तरादिगुदीचीस्यात्दिश्यंतुत्रिषुदिग्भवे १ इंद्रोवह्निःपितृपतिःनैऋतोवरुणोम

दिशांहस्तीनाम

रुत् कुबेरईशः पतयःपूर्वादीनांदिशांक्रमात् २ ऐरावतःपुंडरीकोवामनःकुमुदोंजनः

दिशांहस्तिनीनाम

पुष्पदंतःसार्वभौमःसुप्रतीकश्चदिग्गजाः ३ करिण्योभ्रमुःकपिलापिंगलानुपमा

इंद्रादिग्गजानां
एकैकं

जः शसिधरो नक्षत्रेशः क्षपाकरः १४ रोहिणीशः सुधासूतिरत्रिजः क्षणदाकरः॥ कलातुषोडशो

भागो बिंबोस्त्री मंडलंत्रिषु भित्तंशकलखंडे वा पुंस्यर्द्धोर्द्धं समेंशके १५ चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना

प्रसादस्तुप्रसन्नता कलंकांकौ लांछनं च चिह्नं लक्ष्म च लक्षणं १६ सुषमा परमा शोभा

शोभा कांतिर्द्युतिश्छविः अवश्यायस्तु नीहारस्तुषारस्तुहिनं हिमं १७ प्रालेयं मिहिका चाथ

हिमानी हिमसंहतिः शीतं गुणे तदर्थाः सुषीमः शिशिरो जडः १८ तुषारः शीतलः शीतो हि

मेघाल्लिखसन्धपज्योतिरेतादिद्युपतनिसइरंमदः तदिंद्रधनुरुच्यादि नाऋज्रप्रवक्रंतद्रो
इरथाजलेनमाघनिदीप्यते प्रविधनत्वात् १
हितंस्यात् लोहितंरुधिरं प्रोक्तमृजु शक्रशरासने इतिविश्वः १

विद्युतोशब्दनाम मेघज्योतिनाम धनुषनाम

थि ॥ स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषो मेघज्योतिरिरंमदः ॥ ९ इंद्रायुधं शक्रधनुस्तदेव ऋजुरोहितं ॥ वृ

वृष्टिनाम विघातस्य धारानाम जलकणनाम

ष्टिर्वर्षं तद्विघातेवग्राहावग्रहौसमौ ॥ १० धारासंपातआसारः शीकरोंबुकणाः स्मृताः ॥ वर्षो

धाराणांसंपातःसमूहपतनंपतेभवेघनात्आसारः स्यात्प्रसरणेवेगवर्षे सुहृद्बले २ ॥

गोलानाम दुर्दिननाम

पलस्तु करका मेघछन्नेह्नि दुर्दिनं ॥ ११ अंतर्धा व्यवधा पुंसि त्वंतर्धिरपवारणं अपिधान

चंद्रमानाम

तिरोधानपिधानाच्छादनानि च ॥ १२ हिमांशुश्चंद्रमाश्चंद्र इंदुः कुमुदबांधवः विधुः सुधांशुः

विधुर्विष्णौचंद्रमसि इतिविश्वः

शुभ्रांशुरोषधीशो निशापतिः १३ अब्जो जैवातृकः सोमो ग्लौर्मृगांकः कलानिधिः द्विजरा

हिमांशुप्रसवोपस्वर

द्विजानांराजा द्विजराजः इतिविश्वः

१२

23

बाक्पतिरपि नुक्तपदे ॥ ऋषय सप्त चित्रशिखंडिनस्त देतेषां तांगिरसो जातत्वाच्चि त्रशिखंडिनो जातः ६ पंचस्याई ति ॥

केतुः भावस्य भास्वान् भ्रमत्वात् काव्यः कवेरपत्यं वा ॥

नववृहस्पतिनाम १

आंगिरसो वाचस्पतिश्चित्रशिखंडिजः २४ शुक्रो दैत्यगुरुः काव्य उशना भार्गवः कविः अं

षट् शुक्रस्य नाम

भौमो मंगलः दैत्यो रितिहेम ॥ पंच मंगलस्य ॥ रोहिणेयो बुधः ॥ नव शनैश्चरनाम ॥

गारकः कुजो भौमो लोहितांगो महीसुतः २५ रौहिणेयो बुधः सौम्यः समौ सौरिशनैश्च

सूर्यस्यार्कस्यापत्यं सौरिः ॥

सितोर्कजः इत्यपि पाठः ॥ नामस्तितत्र रहतित्यजति चंद्रार्कौ ॥

रौ शनिर्मंदः पंगुः कालो छायापुत्रोसितश्च सः २६ तमस्तु राहुः स्वर्भानुः सैंहिकेयो विधुं

स्वर्भानुः शेषविपरीतलक्षणया भातीति ॥

सप्त चत्ते ऋषयः सप्तर्षयः ॥

तुदः केतुः शिखी कविर्जयो वरुणो मरुतात्मजः २७ सप्तर्षयो मरीच्यत्रिमुखाश्चित्रशि

मरीचिरंगिराअत्रिः पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः वशिष्ठ इति सप्तैते नक्षत्राश्चित्रशिखंडिनः ॥

तेषां शप मेषवृषौ प्रादीयेषां ते ॥

खंडिनः राशीनामुदयो लग्नं ते तु मेषवृषादयः २८ मेषो वृषो मिथुनं कर्कटः सिंह क

24

मः सप्तान्ये त्रिलिंगकाः ध्रुव औत्तानपादिः स्यादगस्त्यः कुंभसंभवः १९ मैत्रावरुणिरस्यैव लो
पामुद्रा सधर्मिणी नक्षत्रमृक्षं भं तारा तारकाप्युडु वा स्त्रियां २० दाक्षायिण्योश्विनीत्या
दितारा अश्वयुगश्विनी राधा विशाखा पुष्ये तु सिध्यतिष्यौ तु श्रविष्ठया २१ समा धनि
ष्ठाः स्युः प्रोष्ठपदा भाद्रपदाः स्त्रियां मृगशीर्षं मृगशिरस्तस्मिन्नेवाग्रहायणी २२ इल्वला
स्तच्छिरोदेशे तारिका निवसंति याः २३ बृहस्पतिः सुराचार्यो गीष्पतिर्धिषणो गुरुः जीव

ध्रुवनाम — अगस्त्यः कुंभयोनिः — अगस्त्यपत्नीनामकं — अश्विनीनाम — विशाखायाः — पुष्यनाम — धनिष्ठानाम — मृगशिरस्तस्मिन्

१२

इनोभगोधामनिधिश्चांशुमाल्यब्जिनीपतिः रेवन्तस्तु कृतंतेजः प्लवगो हयवाहनः १

२५

लोकबांधवः॥ ध्वरोमरुत्तमः ओजः १ मनीकांत इत्यपि ३४ भवेद्गगनमाशिष्यं बुधैर्धा

सूर्यनामानि　　सूर्यपार्श्वस्थाः　　अरुणनाम

मनिधिर्मतः माठरः पिंगलो दंडश्चंडांशोः पारिपार्श्विकाः ३५ सूरसूतोरुणोनूरुः का

सूर्यमंडलनाम　　सूर्यकिरणनाम

श्यपिर्गरुडाग्रजः॥ परिवेषस्तु परिधिरुपसूर्यकमंडले॥ ३६ किरणोस्रमयूखांशुगभस्तिघृ　कीर्यतीति किरणः कृ विक्षे

प्रभानाम

णिरश्मयः भानुः करो मरीचिः स्त्रीपुंसयोर्दीधितिः स्त्रियां॥ ३७ स्युः प्रभारुग्रुचिस्त्विड्भा

सांतः　सांतः　धुपनाम

भाश्छविद्युतिदीप्तयः रोचिः शोचिरुभे क्लीबे प्रकाशो द्योत आतपः॥ ३८ कोष्णं कवोष्णं　कुत्सितार्थे कुशब्दस्य काकवक्र इत्येते आदेशा भवंति

१४ 26

सरति सु वति प्रेरयति कर्मणि लोकान्
सुप्रेरते = मेतः द्वादशात्मा तोमूर्तयोयस्य सः

न्यके तुलाथवृश्चिकोधन्वीमकरः कुंभमीनकौ २९ सूरसूर्यार्यमादित्यद्वादशात्मदिवा

भासः सं विविधं वस्ते प्राच्छादयति व सप्ताश्वा यस्य
यस्य सः प्राच्छादनेक्विप् उष्णारश्मयो यस्य सः

कराः भास्कराहस्करब्रध्नप्रभाकरविभाकराः ३० भास्वद्विवस्वत्सप्ताश्वहरिदश्वोष्णर

विकर्तनम् ... निकर्त्तो छिद्यते पुष्णाति पुष्यति वा दिवो मणिः धुम
नो मतः तरत्यनेन संसारमिति

श्मयः विकर्त्तनार्कमार्त्तण्डमिहिरारुणपूषणः ३१ द्युमणिस्तरणिर्मित्रश्चित्रभानुर्वि

विरोचते ... तिः विभैववसु यस्य

रोचनः विभावसुर्ग्रहपतिस्त्विषांपतिरहस्पतिः ३२ भानुर्हंसः सहस्रांशुस्तपनः स

रूपतेरवतेवारवि ... रुशब्दे

विता रविः कर्मसाक्षी जगच्चक्षुरंशुमाली त्रयीतनुः ३३ प्रद्योतनोदिनमणिः खद्योतो

रात्रिनाम: ये ४ प्रतमंधकाररात्रेः चांदनीरात्रिः

पा ४ विभावरीतमस्विन्यौरजिनीयामिनीतमी तमिस्रातामसीरात्रिर्ज्योत्स्नी चंद्रि

गणनारात्रीणांसमाहार: संध्याकालनाम

कयान्विता ॥ ५ आगामिवर्त्तमानाहर्युक्तायांनिशिपक्षिणी ॥ गणरात्रंनिशावह्व्यःप्रदोषो

रजन्याम्मुखं= २ अर्धरात्रिनाम प्रहरनाम सासंधिः पर्वेतिसंबंधा

रजनीमुखं ॥ ६ अर्द्धरात्रनिशीथौद्वौद्वौयामप्रहरौसमौ ॥ सपर्वसंधिःप्रतिपत्पंचदश्यो

पूर्णिमा मावास्ये पौर्णमासीनाम:

र्यदंतरं ॥ ७ पक्षांतौपंचदश्यौद्वेपौर्णमासीतुपूर्णिमा ॥ कलाहीनेसानुमतिःपूर्णेराकानि

चत्वारि अमावास्यायाः दृष्टः इंदुः यस्यां सा

शाकरे ॥ ८ अमावस्यात्वमावास्यादर्शःसूर्येंदुसंगमः ॥ सादृष्टेंदुःसिनीवालीसानष्टें

चतुर्दशीयोगात् दृष्टचंद्रा सा तिसा अमावास्या सिनीवाली नीप्रोच्यते =

-१५

२८

मृगतृष्णा मृगतृष्णा:

चत्वारि ईषत् उष्ण स्य नाम तीक्ष्णनाम मृगतृष्णा

मेदोस्मंकटुष्मंत्रिषुतद्धति तिग्मंतीक्ष्णंखरंतद्वन्मृगतृष्णामरीचिका ३९ ॥ इतिदिग्वर्गः

कालनाम दिष्ट दैवे पुमान् काले: प्रतिपद् तिथे: पक्षस्य तिथि: तावुतिपदाद्याख्या तिथय:

कालोम... कालेसमयेप... कालानेकत्व... शब्दे च:

॥ कालोदिष्टोप्यनेहापिसमयोप्यथपक्षतिः प्रतिपतद्वेइमेस्त्रीत्वेतदाद्यास्तिथयोद्व

दिननामानि प्रातनाम

६ योः १ घस्रोदिनाहनीवातुक्लीवेदिवसवासरौ प्रत्यूषोहर्मुखंकल्यमुषःप्रत्यूषसीअ प्रत्यूषति रुजाति का मुका नितिउषरुजायाके:

पि २ व्युष्टंविभातंक्लीवेपिपुंसिगोसर्गइष्यते प्रभातंचदिनांतेतुसायंसंध्यापितृप्र

प्रथममतदह्न: अह्नो मध्यं मध्याह्न:

सूः ३ प्राह्णापराह्णमध्याह्नास्त्रिसंध्यमथशर्वरी निशानिशीथिनीरात्रिस्त्रियामाक्ष

पूर्वोऽपर: अपराह्न: तिसृणां संध्यानां समाहार:

क्षणदा

देविशाखकार्तिकसंक्रांतनाम =   अहं तोविसहः मार्गम
हः सहाइति शब्दार्णव ॥ २

वह्निषुवं चैतत् ॥ १४ पुष्ययुक्ता पौर्णमासी पौषी मासे तु यत्र सा नाम्ना स पौषो माघाद्याश्चै

मार्गशीर्षनाम =   सोते:   पौषनाम

वमेकादशापरे ॥ १५ मार्गशीर्षे सहा मार्गः आग्रहायणिकश्च सः पौषे तैषसहस्यौ द्वौ

मघायुक्ता पौर्णमासी माघी सास्ति अस्मिन्निति माघः   जौलिम फाल्गुननामानि =   चित्रायुक्ता पौर्णमासी चैत्री सास्त्यस्मिन्निति

तपा माघेऽथ फाल्गुने ॥ १६ स्यात्तपस्यः फाल्गुनिकः स्याच्चैत्रे चैत्रिको मधुः वैशाखे मा

ज्येष्ठया युक्ता ज्येष्ठी   पूर्वाषाढ्या युक्ता पौर्णमासी सास्त्यस्मिन् =   विशाखया युक्ता पौर्णमासी

धवो राधो ज्येष्ठे शुक्रः शुचिस्त्वयं ॥ १७ आषाढे श्रावणे तु स्यान्नभाः श्रावणिकश्च

=   भाद्रपदया युक्ता भाद्रपदी सास्त्यस्मिन्निति =   प्रश्विनीयुक्ता पौर्णमास्यस्मिन् =

सः स्युर्नभस्यप्रौष्ठपदभाद्रभाद्रपदाः समाः ॥ १८ स्यादाश्विन इषोऽप्याश्वयुजोऽपि स्या

समाः तुल्यमर्थकार्यो =

चत्वार भाद्रस्य १

आषाढया युक्ता पौर्णमासी सास्त्यस्मिन् ॥ २ =

तपस्यस्मिन्निति ॥ प्युन तपो लो कान्तरे पि च ... धर्मे च पुमानपामि माघ ... योः ॥ ३
विशाखया युक्ता पौर्णमासी वैशाखी सास्मिन्निति =

फाल्गुनी तिथ्यादयः निफाल नि ... फाल्गुन स्त्वर्जुने नामसेन तरौ ... जोवकृन्नानदं = फाल्गुनी सास्त्यपौर्णमासीति घरलिः =

ग्रस्तयोः
द्वे ग्रस्ते कंकणे चंद्रार्कयोः　　द्वे उत्पातस्य　　द्वे अग्नि उत्पातस्य

द्वे ७ दर्शेऽस्मायोगान्नष्टचंद्रक ला सा अमा कुहूरुच्यते

दुकल्मकुहूः ९ उपरागो ग्रहो राहुग्रस्ते त्विंदौ च पूष्णि च सोपप्लवोपरक्तौ द्वावग्न्युत्पात उपा

साधारण वचनेन प्रत्येकं पुष्पवंताविति प्रत्येकं व्याप्तिर्भावः

हितः १० एकयोक्त्या पुष्पवंतौ दिवाकरनिशाकरौ अष्टादश निमेषास्तु काष्ठा त्रिंशत्तु ताः

काष्ठादयः षट् कालमानप्रकर्षयोः स्यादि प्रस्थानमात्रे चकाष्ठमात्र्यानिमिश्रिये इति विश्वः

कलाः ११ तास्तु त्रिंशत्क्षणस्ते तु मुहूर्तो द्वादशास्त्रियां ते तु त्रिंशदहोरात्रः पक्षस्ते द

शुक्ले पक्षः पूर्वः ततः कृष्णपक्षः अपरः स्मृतः

शपंचच १२ पक्षौ पूर्वापरौ शुक्लकृष्णौ मासस्तु तावुभौ द्वौ द्वौ माघादिमासौ स्यादृतु

वसंतादिः स्मिन सापत्ययः

तैरयनं त्रिभिः १३ अयने द्वे गतिरुदग्दक्षिणार्कस्य वत्सरः समरात्रिंदिवे काले विषु

माघादारभ्य प्राषाढपर्यंतं उत्तरायणं श्रावणादारभ्य पौषपर्यंतं दक्षिणायनं

रात्रिंदिवे इत्यपि पाठः रात्रिश्च दिवा च रात्रिंदिवं तत्सम तुल्यं यत्र ताद्दृशे काले तुला मेषावच्छिन्ने इति

यैः कल्पः श्वयः कल्याणं इत्यपि २४ अस्त्री पंकं पुमान् पाप्मा पापं किल्बिषकल्मषं कलुषं वृ

जिनैनोघमंहो दुरितदुष्कृतं २५ स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्यश्रेयसी सुकृतं वृषः मुत्प्रीतिः

प्रमदो हर्षप्रमोदामोदसंमदाः २६ स्यादानंदथुरानंदः शर्मशातसुखानि च श्वःश्रेयसं शि

वं भद्रं कल्याणं मंगलं शुभं २७ भावुकं भविकं भव्यं कुशलं क्षेममस्त्रियां शस्तं चाथ त्रिषु

द्रव्ये पापं पुण्यं सुखादि च २८ मतल्लिका मचर्चिका प्रकांडमुद्धतल्लजौ प्रशस्तवाचि

कार्त्तिकनाम

स्युः कार्त्तिके बाहुलोर्जौ कार्त्तिकिको हेमंतः शिशिरो स्त्रियां १८ वसंते पुष्पसमयः सुरभिर्ग्री

वर्षर्तुनाम

ष्म ऊष्मकः निदाघ उष्णोपगम उष्ण उष्मागमस्तपः २० स्त्रियां प्रावृट् स्त्रियां भूम्नि व

शरन्नाम संवत्सरनाम

र्षा अथ शरत् स्त्रियां षडमी ऋतवः पुंसि मार्गादीनां युगैः क्रमात् २२ संवत्सरो वत्सरो

ब्दो हायनोस्त्री शरत्समाः मासेन स्यादहोरात्रः पैत्रो वर्षेण दैवतः २२ दैवे युगसहस्रे

द्वे ब्राह्मः कल्पौ तु तौ नृणां मन्वंतरं तु दिव्यानां युगानामेकसप्ततिः २३ संवर्त्तः प्रल

दैवैर्वर्षसहस्रैर्द्वादशभिर्दैवतं युगं २

धारणशक्तियुक्ता धीः मेधसंगमे मेधते संगच्छते सर्वमस्यां = २

१४ 33

बाधिषणाधीःप्रज्ञाशेमुषीमतिः प्रेक्षोपलब्धिश्चित्संवित्प्रतिपज्ज्ञप्तिचेतना १ धी

एकं धारणावती बुद्धेः

संकल्पयति इदमहं कुर्यामिति मनसो व्यापारः संकल्पः २

धीर्धारणावतीमेधासंकल्पःकर्ममानसं चित्ताभोगोमनस्कारश्चर्चासंख्याविचारणा २ मननम् सुखादौ द्वे = २

न्यूनपदपूर्त्यर्थं मन्यपदोपादानम् अध्याहारः = ३

त्रीणि तर्कनाम चत्वारि संदेहस्य निश्चयनाम

२ अध्याहारस्तर्कऊहोविचिकित्सातुसंशयः संदेहद्वापरौचाथसमौनिर्णयनिश्चयौ

मिथ्यादृष्टेः परलोकोनास्तीत्येवंरूपायाः

३ मिथ्यादृष्टिर्नास्तिकताव्यापादोद्रोहचिंतनं समौसिद्धांतराद्धांतौभ्रांतिर्मिथ्यामति

अंगीकारस्य

र्भ्रमः ४ संविदागूःप्रतिज्ञानंनियमाश्रवसंश्रवाः अंगीकाराभ्युपगमप्रतिश्रवसमा

उच्यते | षट्भागस्य | दीयते इति दैवं तज्ज्ञाना | निदृष्टावबोधनेकः = | प्राक्तनशुभाशुभकर्मणः = | 34

कान्यंमन्त्रर्न्यये शुभावहो विधिः २९ दैवं दिष्टं भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्विधिः हेतु

मूलस्य | हेतुशब्दस्य कारणस्य | त्रीणि पुरुषस्य | दैवकृते

नीकारणं बीजं निदानं त्वादिकारणं ३० क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः प्रधानं प्रकृतिः स्त्रियां

अमरनाम | रजस्तमसी | षट्उत्पत्तस्य | न

कालकृतो धर्मो यौवनादिर्विशेषः = प्रतस्थास्यात्तस्य प्रवस्था गुणाः एकं

विशेषः कालिकोऽवस्था गुणाः सत्त्वं रजस्तमः ३१ जनुर्जननजन्मानि जनिरुत्पत्तिरुद्भ

नाम्यत्तिप्रश्नेन नमुष्यानो =

षट्प्राणिनः | जातिनाम

वः प्राणी तु चेतनो जन्मी जंतुर्जन्युशरीरि[illegible]रिणः ३२ जातिर्जातं च सामान्यं व्यक्तिस्तु

सप्तमनसः | बुद्धिनाम

पृथगात्मता चित्तं तु चेतो हृदयं स्वांतं हृन्मानसं मनः ३३ इति कालवर्गः बुद्धिर्म

ततोभावः सीदत्यस्मिन् सत्वद्रव्ये गुणे चित्ते व्यवसायस्वभावयोः

पिशाचादावात्मानि व वेवलेप्राणिषु जंतुषु २

देदूरगामीगंधेः १

समाकर्षसवर्षणवनिर्हारी सुगंधिनाम चत्वारिसुगंधेः देमुखवासनवाटकादेः

रणात्तरः। समाकर्षी तु निर्हारी सुरभिघ्राणतर्पणः। इष्टगंधः सुगंधिः स्यादामोदी मुखवास

द्वयंपवित्रगंधिनाम द्वयंपक्वमांसादिगंधेः त्रयोदशकं शुक्लवर्णस्य

नः॥ ११ पूतिगंधिस्तु दुर्गंधो विस्रं स्यादामगंधि यत्। शुक्लशुभ्रशुचिश्वेतविशदश्येतपांडु

त्रीणिपांडोःवर्णस्य ईषत्शब्दोऽव्यक्तपरः

राः। अवदातः सितो गौरोवलक्षो धवलोऽर्जुनः॥ १२ हरिणः पांडुरः पांडुरीषत्पांडुस्तु धूस

कृष्णवर्णस्य द्वयंपीतस्य हरेः वर्णोः

रः॥ कृष्णे नीलासितश्यामकालश्यामलमेचकाः॥ पीतो गौरो हरिद्राभः पालाशो हरितो

त्रीणिरक्तस्य गुलनावीरंगदेनाम किंचिद्रक्तस्य

हरित्॥ लोहितो रोहितो रक्तः शोणः कोकनदच्छविः॥ १४ अव्यक्तरागस्त्वरुणः श्वेतरक्तस्तु पा

कोकनदंरक्तोत्पलंनामिव यस्यदेहतस्य

अरुणःकृष्णलोहितइत्यमरमालाए

36

१ मोक्षमुक्तिनाम

धयः॥ ५ मोक्षे धीर्ज्ञानमन्यत्र विज्ञानं शिल्पशास्त्रयोः॥ मुक्तिः कैवल्यनिर्वाणश्रेयोनिःश्रे

३ ॥ अज्ञानस्य अविद्यायाः ॥ विषयनामानि

यसामृतं ६ मोक्षोऽपवर्गोऽथाज्ञानमविद्याहंमतिः स्त्रियां॥ रूपं शब्दो गंधरसस्पर्शाश्च विषया ॥५ स

अज्ञानाद्यर्थ नाम ॥ ज्ञानेंद्रियनामानि ॥ एकं गुह्यादि इंद्रियस्य

अमी॥ ७ गोचरा इंद्रियार्थाश्च हृषीकं विषयींद्रियं॥ कर्मेंद्रियं तु पाय्वादि मनोनेत्रादि धींद्रि

द्वे कषायरसस्य

यं॥ ८ तुवरस्तु कषायोऽस्त्री मधुरो लवणः कटुः॥ तिक्तोऽम्लश्च रसाः पुंसि तद्वत्सु षडमी त्रि — गुणमात्रेम धुरादयः पुंसि तद्वत्सु कषायादिरसवत्सु व र्तमानाऽमी त्रिषु वर्तंते ॥ २

सुरतादि विमर्दोत्थ मात्स्यादि गंधे ॥ दूरव्यापी मनोहरी ॥ गुणपर्यंते

घर्षणसमुद्भवे चंदनादि गंधे च — षु॥ ९ विमर्दोत्थे परिमलो गंधे जनमनोहरे॥ आमोदः सोऽतिनिर्हारी वाच्यलिंगत्वमागु — षु

जनग्रहणं किं मदिरादेर्मनो हरे मा भूत॥ ॥ गुणोऽशुक्लादयः पुंसि इति

आसमंतात् मोदयति इत्यामोदः ॥ ॥ गुणात् वाच्यलिंगत्वमिति ॥

अत्यंतमनोहरश्चेत्।

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वंतराणि च वंशानुचरितं चैव पुराणं पंचलक्षणं १ ॥ शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषां गतिः । छंदो विचिर्धमित्येतत् षडंगो वेद उच्यते १

कण्वानेन ॥ द्वे ओंकारनाम ॥ द्वे इतिहासस्य

त्रिवेदास्त्रयस्त्रयी ३ शिक्षेत्यादिश्रुतेरंगमोंकारप्रणवौ समौ ॥ इतिहासः पुरावृत्तमुदात्ताद्या

तर्कविद्यानाम ॥ ३ द्वे कथायाः

त्रयः स्वराः ४ आन्वीक्षिकी दंडनीतिस्तर्कविद्यार्थशास्त्रयोः आख्यायिकोपलब्धार्था पुराणं

द्वे प्रबंधकल्पनायाः ॥ द्वे प्रहेलीनाम ॥ द्वे स्मृतिनाम मन्वादिप्रणीतशास्त्रस्य

पंचलक्षणं ५ प्रबंधकल्पना कथा प्रवह्लिका प्रहेलिका स्मृतिस्तु धर्मसंहिता समाहृति

द्वे संग्रहनाम ॥ द्वे समस्य ॥ सत्यानृतसमाधारेण लोकप्रसिद्धेः ॥ चतुष्कं वार्तानाम

स्तु संग्रहः ६ समस्या तु समासार्था किंवदंती जनश्रुतिः ॥ वार्ता प्रवृत्तिर्वृत्तांत उदंतः स्या

षट्नाम नामानि ॥ त्रयं आह्वानस्य

दथाह्वयः ७ आख्याह्वे अभिधानं च नामधेयं च नाम च ॥ हूतिराकारणाह्वानं संहूतिर्बहु

उदात्तानुदात्तश्च स्वरितश्च त्रयः स्वराः

द्वे पूर्ववृत्तप्रतिपादकस्य व्यासादिप्रणीतशास्त्रस्य

दि २ 37

नस्य

श्वेतरक्तनाम — त्रयं कृष्णलोहितमिश्रवर्णस्य — पटकपिलवर्णस्य

टलः श्यावः स्यात्कपिशो धूम्रधूमलौ कृष्णलोहिते ॥ १५ कडारः कपिलः पिंगपिशंगौ कद्रुपिं

चित्रनामानि — पञ्चनाम वर्णस्य — वाच्यलिंगाः

गलौ ॥ चित्रं किर्मीरकल्माषशबलैताश्च कर्बुरे ॥ १६ गुणे शुक्लादयः पुंसि गुणिलिंगास्तु तद्व

सरस्वतीनाम — रेफान्तः

ति ॥ १७ ॥ धीवर्गः ॥ ब्राह्मी तु भारती भाषा गीर्वाग्वाणी सरस्वती ॥ व्याहार उक्तिर्लपितं भाषितं व

वचनस्य — अपशब्दनाम — शास्त्रे व्याकरणादौ वाचिकः

चनं वचः ॥ १ अपभ्रंशो ऽपशब्दः स्याच्छास्त्रे शब्दस्तु वाचकः ॥ तिङ्सुबन्तचयो वाक्यं क्रिया

वा कारकान्विता ॥ २ श्रुतिः स्त्री वेद आम्नायस्त्रयी धर्मस्तु तद्विधिः ॥ स्त्रियामृक्सामयजुषी इ

मन्त्रवेदस्य — विधिनाविधीयमानो यज्ञादिः त्रयीधर्मः

38

शा च गर्हणे ॥ १३ ॥ पारुष्यमतिवादः स्याद्भर्त्सनं त्वपकारगीः ॥ यः सनिंद उपालंभस्तत्र स्यात्परि

भाषणं ॥ १४ ॥ तत्र त्वाक्षारणा यः स्यादाक्रोशो मैथुनं प्रति ॥ स्यादाभाषणमालापः प्रलापोऽनर्थ

कं वचः ॥ १५ ॥ अनुलापो मुहुर्भाषा विलापः परिदेवनं ॥ विप्रलापो विरोधोक्तिः संलापो भाष

णं मिथः ॥ १६ ॥ सुप्रलापः सुवचनमपलापस्तु निह्नवः ॥ संदेशवाग्वाचिकं स्याद्वाग्भेदास्तु

त्रिषूत्तरे ॥ १७ ॥ रुशती वागकल्याणी स्यात्कल्या तु शुभात्मिका ॥ अत्यर्थमधुरं सांत्वं संगतं हृद

39

वदमालोवयोमपाद्यंवर्लनस्य:

अवर्हरनाम हेमुरवववाद्यानाम अयमतः एववक्तव्यं उपोद्घातः हेतूगंदनाम

भिःकृता ॥ ७ विवादोव्यवहारःस्यादुपन्यासस्तुवाङ्मुखं ॥ उपोद्घातउदाहारःशपनंशपथः ॥

प्रश्नस्य श्रीशिशब्दयाः हेउत्तरस्य हेमिथ्याविवादस्य हेमिथ्याकथनस्य

पुमान् ८ प्रश्नोनुयोगःपृच्छाचप्रतिवाक्योत्तरेसमे ॥ मिथ्याभियोगोभ्याख्यानमथमिथ्या

हेसुवर्णादिसोधनादिवाच्यत्वस्य प्रीतिजननेमुखकंगादिशब्दःप्रणादःएकं श्रीशिकीर्तेः

सांतः

भिशंसनं ९ अभिशापःप्रणादस्तुशब्दःस्यादनुरागजः ॥ यशःकीर्त्तिःसमाज्ञाचस्तवः

चतुष्कस्तुतेः हेघोषणाशब्दस्य

स्तोत्रंनुतिःस्तुतिः ॥ आम्रेडितंद्विस्त्रिरुक्तमुच्चैर्घुष्टंतुघोषणा ॥ काकुःस्त्रियांविकारोयःशो

वाद

कभीत्यादिभिर्ध्वने ॥ १२ अवर्णाक्षेपनिर्वादपरीवादापवादवत् ॥ उपक्रोशोजुगुप्साचकुत्सानिं

चित्ताप्रकृतिस्थित्यर्थं उपोद्घातंप्रचक्षते १

वक्तव्यमर्थमनसिनिधाय तत्प्रतिपादिकमर्थान्तरवचनमुपोद्घातः १

40

एकंशोकभयकामक्रोधादिजनितशब्दविकृतेः

वस्त्रपर्णानां ध्वने एकं
भूषणानां नूपुरादीनां ध्वनौ शिंजितं एकं

नाः २३ ऽआरवारावसंरावविरावा ऽअथ मर्मरः स्वनिते वस्त्रपर्णानां भूषणानां तु सिंजितं २४

वीणाशब्दनाम
प्रक्वाद् उपसर्गात् ... णवूः ।

विए गीत

निक्वाणो निक्वणः क्वाणः क्वणः क्वणनमित्यपि वीणायाः क्वणिते प्रादेः प्रक्वाणः प्रक्वणादि
ऽप्रादिशब्दात् उपक्वाणादि ए.:

शोर ... पक्षि ... पशुमृगादीनां ध्वने देवतिशब्द ... देगीतनाम

कोलाहलः कलकलनाहल तेत्रासप्तके कोलाहलः कलनो ... श्री ... भीवः ३

यः २५ कोलाहलः कलकलस्तिरश्चां वाशितं रुतं स्त्री प्रतिश्रुत प्रतिध्वाने गीतं गानमिमे स

शा ... त्री

मे २६ ॥इतिशब्दादिवर्गः॥ निषादर्षभगांधारषड्जमध्यमधैवताः पंचमश्चेत्यमी सप्त तंत्री
ऽप्रमी निषादादयः सप्तस्वराउच्यन्ते २

ईषत्कलस्य काकली ... गंभीरे मेघादिध्वनौ मंद्रः

कंठोत्थिताः स्वराः १ काकलीतु कले सूक्ष्मे ध्वनौ तु मधुरास्फुटे कलो मंद्रस्तु गंभीरे तारो ऽत्यु

सूक्ष्मध्वने नाम मधुरे श्रुतिसुखे ऽव्यक्ताक्षरे ध्वनौ कलः एकं कांसादि ध्वनौ तारः एकं

कर्कशशब्दस्य

इदं मम वाक्यमिति प्रियं सत्यं ... प्रियं सत्यं सूनृतं तत्

सत्यं न प्रियं ... सत्यं चेत्तत् सूनृतं ... १

द्वे यावज्जीवमहं मौनी त्यादि वाक्यस्य परस्परव्याहतस्य

कर्णयोर्निंद्यार्थवाक्

ग्रामवत् वाक्ये

उच्यते सत्यवचसः

यं गमं ॥ १९ ॥ निष्ठुरं परुषं ग्राम्यमश्लीलं सूनृतं प्रिये । सत्येऽथ संकुलक्लिष्टे परस्परपराहते ॥

संपूर्णोच्चारिते

लुप्तवर्णपदस्य

द्वे वाक्यस्य ग्रस्तवचसः

द्वे अस्पष्टार्थस्य ... वचसः

विः पूर्णाक्षरादि वाक्यं पूर्णोच्चारितस्य केर

२९ लुप्तवर्णपदं ग्रस्तं निरस्तं त्वरितोदितं । अम्बूकृतं सनिष्ठीवमबद्धं स्यादनर्थकं ॥ २० ॥ अनक्ष

विरोधे तद्वचसः

नाम

द्वे अबद्धवचनस्य

द्वे ... वचसः

द्वे अश्रवणीयानाम

अवाच्यवचनस्य

रमवाच्यं स्यादाहतं तु मृषार्थकं । अथ म्लिष्टमविस्पष्टं वितथं त्वनृतं वचः ॥ २१ ॥ सोल्लुण्ठनं तु सोत्प्रा

२ द्वे रतिवचनस्य

२ श्रोतुं योग्यस्य

३ द्वे प्रकटवचनस्य

२

चत्वारि सत्यवचनस्य

सं मणितं रतिकूजितं । श्राव्यं हृद्यं मनोहारि विस्पष्टं प्रकटोदितं ॥ २२ ॥ सत्यं तथ्यमृतं सम्यगमूनि त्रि

शब्दनाम

षु तद्वति ॥ शब्दे निनादनिनदध्वनिध्वानरवस्वनाः । स्वाननिर्घोषनिर्ह्रादनादनिस्वाननिस्व

श्रुत्यनामभूतार्थ रवपुण्यादि

दमा हृत्तार्थावबोधासुनोपाती

त्यादि वचनस्य ३

मौनाम वध्वाइति विरुद्धार्थ वाक्यस्य १

द्वे उपहाससहितवचनस्य ३

अमूनि सत्यादीनि ... सत्यं गुणवत्ति सत्याः ... सत्यं ज्ञातं शास्त्रेदास्तु त्रिषु ... रीत्यनेन वाच्यविशेषणानि त्रिलिंगत्वमपथ्यास त्यादिक इत्यादि २

२२

ने ७ वाद्यप्रभेदाडमरुमड्डुडिंडिमझर्झराः मर्द्दलः पणवोन्ये च नर्त्तकीलासिके समे वि

लंबितं द्रुतमध्यंतत्त्वमोघोघनंक्रमात् तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमथास्त्रियां ९ ता

डवं नटनं नाट्यं लास्यं नृत्यं च नर्त्तने तौर्यत्रिकं नृत्यगीतवाद्यं नाट्यमिदं त्रयं १० भ्रकुंसश्च

भ्रुकुंसश्च भ्रूकुंसश्चेति नर्त्तकः स्त्रीवेषधारी पुरुषो नाट्योक्तौ गणिकाज्जुका ११ भगिनीपति

रावुत्तो भावो विद्वानथावुकः जनको युवराजस्तु कुमारो भर्त्तृदारकः १२ राजा भट्टारको देव

विलंबितं द्रुतं मध्यानां त्य गीतवाद्यानां क्रमेणैकैकं

वाद्यादीनां समत्वमिति यावत्

४३

२३

44

त्रैस्त्रयस्त्रिषु २ समन्वितलयस्त्वेकतालो वीणा तु वल्लकी विपंची सा तु तंत्रीभिः सप्तभिः प-

रिवादिनी ३ ततं वीणादिकं वाद्यमानद्धं मुरजादिकं वंशादिकं तु सुषिरं कांस्यतालादिकं घनं

४ चतुर्विधमिदं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकं मृदंगा मुरजा भेदास्त्वंक्यालिंग्योर्ध्वकास्त्रयः

५ स्याद्यशःपटहो ढक्का भेरी स्त्री दुंदुभिः पुमान् आनकः पटहोऽस्त्री स्यात्कोणो वीणादिवा-

दनं ६ वीणादंडः प्रवालः स्यात्ककुभस्तु प्रसेवकः कोलंबकस्तु कायोऽस्या उपनाहो निबंधनं

२२

४५

रः कारुण्यं करुणा घृणा । कृपा दयानुकंपा स्यादनुक्रोशोऽप्यथो हसः १८ हासो हास्यं च बीभ

त्सं विकृतं त्रिष्विदं द्वयं । विस्मयोऽद्भुतमाश्चर्यं चित्रमप्यथ भैरवं १९ दारुणं भीषणं भीष्मं

घोरं भीमं भयानकं । भयंकरं प्रतिभयं रौद्रं तूग्रममी त्रिषु २० चतुर्दश त्रासो भीतिर्भीः

साध्वसं भयं । विकारो मानसो भावोऽनुभावो भावबोधकः २१ गर्वोऽभिमानोऽहंकारो मानश्चि

त्तसमुन्नतिः । अनादरः परिभवः परीभावस्तिरस्क्रिया । २२ रीढावमानानावज्ञावहेल

नाट्योक्तौ एकं राजपुत्र्याः राज्ञः स्त्रियां एकं कृताभिषेकासु

स्तत्सुता भर्तृदारिका देवी कृताभिषेकायामितरासु च भट्टिनी ॥ १३ अव्रह्मण्यमवध्योक्तौ

राजश्यालस्तु राष्ट्रियः अंबा माताथ बाला स्याद्वासूरार्यस्तु मारिषः ॥ १४ अत्तिका भगिनी ज्ये

ष्ठा निष्ठा निर्वहणे समे हंडे हंजे हलाह्वानं नीचां चेटीं सखीं प्रति ॥ १५ अंगहारोंग

विक्षेपो व्यंजकाभिनयौ समौ निर्वृत्ते त्वंगसत्वाभ्यां द्वे त्रिष्वांगिकसात्विके ॥ १६ शृंगारवीरक

रुणाद्भुतहास्यभयानकाः बीभत्सरौद्रौ च रसाः शृंगारः शुचिरुज्वलः ॥ १७ उत्साहवर्द्धनो वी

47

ध्यानं २ धर्मस्य चिंता ... ध्यीयचिंता ... नेन

महामिलाषस्य तस्मिन् ... धर्मचिंतायाः

॥ सर्वेन्द्रियसमाहारलाभ ... स्पाध्यो ... धर्मचिंता पुंस्याधिर्मानसी व्यथा ॥ २८ ॥ स्याच्चिं

... ध्यानमुत्कं ... सउत्साहः ... शक्तिभाक् ... तास्मृतिर्ध्यानमुत्कंठोत्कलिके सम ... उत्साहोध्यवसायः स्यात्स वीर्यमतिशक्तिभाक् ॥ २९ ॥ क

... देसावधानस्य

पटोस्त्रीव्याजदंभोपधयश्छद्मकैतवे ॥ कुसृतिर्निकृतिः शाठ्यं प्रमादोनवधानता ॥ ३० ॥ को

...

तूहलं कौतुकं च कुतुकं च कुतूहलं ॥ स्त्रीणां विलासविब्बोकविभ्रमा ललितं तथा ॥ ३१ ॥ हेला

... क्रीडामात्रस्य ॥

लीलेत्यमी हावाः क्रियाः शृंगारभावजाः ॥ द्रवकेलिपरीहासाः क्रीडा खेलाचनर्म च ॥ ३२ ॥ व्या

शृंगारभावे ... स्त्रीणां चेष्टाः वि
लासादि ...

कारणान्तरपुरस्सरः कार
णान्तरो ... व्याजः

सा॰पुरस्तात्स्फ्रेत

स्यूयोगमितेकै पंचलज्जानाम पा॰ द्वेक्षमस्य परधनविषये स्पृहायाः

कंचिद्गादेः पुरतोजातलज्जायाः २१

मस्तु तरां ॥ मंदाक्षं ह्रीस्त्रपा व्रीडा लज्जा सापत्रपान्यतः ॥ २३ क्षांतिस्तितिक्षाभिध्या तु परस्य वि

वांछा द्वेईर्ष्यायाः त्रीणिवैरस्य

षये स्पृहा ॥ अक्षांतिरीर्ष्यासूया तु दोषारोपो गुणेष्वपि ॥ २४ वैरं विरोधो विद्वे

त्रीणिशोकस्य नाम सप्तक्रोधनाम

षो मन्युशोकौ तु शुक् स्त्रियां ॥ पश्चात्तापोऽनुतापश्च विप्रतीसार इत्यपि ॥ २५ कोपक्रोधामर्षरो

शुद्धे शुद्धचरित्रस्य द्वेउन्मादस्य चित्तस्यानवस्थानस्य द्वे प्रेमनाम

षप्रतिघा रुट्क्रुधौ स्त्रियौ ॥ शुचौ तु चरिते शीलं उन्मादश्चित्तविभ्रमः ॥ २६ प्रेमा ना प्रिय

पंचस्नेहस्य वांछानाम

ताहार्दं प्रेम स्नेहोऽथ दोहदं ॥ इच्छा कांक्षा स्पृहेहा तृड्वांछा लिप्सा मनोरथः ॥ २७ कामोऽभिला

स्वोभावः
नैसर्गिक स्वभावस्य

द्वे कंपे एकं पर्ने
द्वे कंपस्य

स्वरूपंच स्वभावश्च निसर्गश्चाथ वेपथुः ॥ कंपोथ क्षण उद्धर्षो मह उद्धव उत्सवः ३८

पातालनाम कुहूनाम

॥ अधोभुवनपातालं बलिसद्म रसातलं नागलोकोथ कुहरं सुषिरं विवरं बिलं १

छिद्रनाम भूमौ गर्त श्वभ्रं तस्मिन् वस्तुनि

छिद्रं निर्व्यथनं रोकं रंध्रं श्वभ्रं वपा सुषिः गर्तावटौ भुवि श्वभ्रे सरंध्रे सुषिरं त्रिषु २ अंध

अंधकारस्य सर्वतः दिसा रितमः

कारोस्त्रियां ध्वांतं तमिस्रं तिमिरं तमः ध्वांते गाढेंधतमसं क्षीणेवतमसं तमः ३ विष्वक्सं

तेषां ईश्वराः द्वे वासुकेः अन्यसर्प

तमसं नागाः काद्रवेयास्तदीश्वराः शेषोनंतो वासुकिस्तु सर्पराजोथ गोनसे ४ तिलित्सः स्या

द्वे नागानाम गोवत नासिका यस्य

५१

छिद्रस्य विषये छिद्रः सरंद्रः

50

वस्त्राने देनाम

बालानां कूर्दनादि

क्रीडाखेला

धर्मी

प्रलयः सात्त्विको भावः

जोपदेशोनुसंचः क्रीडा खेला च कूर्दनं ॥ धर्मो निदाघः स्वेदः स्यात्प्रलयो नष्टचेष्टता ॥ ३३ ॥ अव

हर्षादिनाकम्पितस्वरस्य

समनाक् स्मेहसः

२ पुंगविकृतनरो मांवा देः गुप्तिः दृतस्य

वहित्थाकारगुप्तिः समौ संवेगसंभ्रमौ ॥ स्यादाछुरितकं हासः सोत्प्रासः स मनाक् स्मितं ॥ ३४ ॥

सोत्प्रासे नाधिक्येन हास

मध्यमहासः

महासः मध्यमः नात्युच्चैः नातिनीचैः रोमाणां चन

मुखादिविकाशः

उवासी

मध्यमं स्याद्विहसितं रोमांचो रोमहर्षणं ॥ क्रंदितं रुदितं क्रुष्टं जंभस्तु त्रिजुंभणं ॥ ३५ ॥ वि

अंगीकृताविसंवादन

रिंगणं स्खलनं

निद्रानाम

विप्र्यारव्योनवचनस्य

प्रलंभो विसंवादो रिंगणं स्खलनं समे ॥ स्यान्निद्रा शयनं स्वापः स्वप्नः संवेश इत्यपि ॥ ३६ ॥ तंद्री

निमाल

तंद्री

कुटिलौ

प्रमीला भ्रकुटिर्भ्रुकुटिर्भ्रूकुटिः स्त्रियां ॥ अदृष्टिः स्यादसौम्येक्षिण संसिद्धिप्रकृती

स्त्रियौ

क्रोधादिना ललाटसंकोचनस्य